การศึกษาคุณค่าของคำสอนในวรรณกรรมล้านนา เรื่อง โลกหานี

The Study of didactics' values in Lanna Literature "Lokahani"

สิทธิชัย พันชน[1*]

Sittichai Panchon[1*]

Received: 28 September 2018 Revised: 26 November 2018 Accepted: 6 December 2018

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาคำสอนและคุณค่าคำสอนในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง โลกหานี ข้อมูลที่นำศึกษาเป็นเอกสารต้นฉบับเรื่องโลกหานี 15 ฉบับ โดยศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมตามหลักวรรณคดีศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องโลกหานีนั้นมีความแพร่หลายในล้านนาและล้านช้าง ชื่อโลกหานีแสดงว่าเรื่องเดิมจะแสดงตำนานการเสื่อมของโลก และต่อมาได้เพิ่มเนื้อหาการสอนทางศีลธรรมเพื่อประโยชน์ทางโลกและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม สาเหตุที่เรื่องโลกหานีเปลี่ยนจากตำนาน นิทาน มาเป็นเรื่องการสอนศีลธรรมจรรยาเนื่องจากการการตีความชื่อเรื่องใหม่

เนื้อหาและคุณค่าที่สำคัญของคำสอนในเรื่องโลกหานี แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมุ่งเน้นคำสอนเกี่ยวกับโลก กล่าวถึงความเสื่อมสลายของโลกในเชิงกายภาพ ที่เกิดจากความเสื่อมด้านทางศีลธรรมของมนุษย์ กลุ่มสองเป็นคำสอนทางธรรม คำสอนยังคงสัมพันธ์เกี่ยวกับโลกและมนุษย์ที่เป็นหลักธรรมทั่วไปเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และกลุ่มสุดท้ายมุ่งการสอนเกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง และความประพฤติทั่วไปของมนุษย์

คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ คือ วิธีการสอนโดยใช้นิทานอุทาหรณ์เป็นตัวอย่างแสดงให้คนล้านนาตระหนักเรื่องความเสื่อมของโลกทั้งเชิงกายภาพและความเสื่อมของมนุษย์ และเกี่ยวข้องกับเรื่องศีลธรรมของคนในสังคมอันเป็นสาระสำคัญในเรื่องและด้วยเหตุที่คำสอนนี้เป็น

[1] สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, จังหวัดพะเยา 56000

[1] Department of Thai, School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao Province 56000

* Corresponding author e-mail: sittichai_p@outlook.com

เรื่องสากลที่ไม่ขึ้นอยู่กับยุคสมัยทำให้สามารถนำคำสอนและนิทานอุทาหรณ์มาผลิตเป็นสื่อการเรียนการสอนเพื่อสอนศีลธรรมจริยธรรมได้อย่างดี

คำสำคัญ: คำสอน โลกหานี ล้านนา

Abstract

This research aims to study the contents and didactic values in Lanna literature 'Lokahani' based on fifteen manuscripts by textual analysis.

The result shows that Lokahani' is well–known in Lanna and Lanchang regions. The title 'Lokanhani' indicates that it originally presented the legend of the declining of the world. In later era, moral teachings and how to live together in the society were added into the text. Since then the new interpretation was also given. The contents of teachings and values are divided into three groups. The first classification focuses on the fall of the world on account of moral degeneration of humankind. The second group is dhamma teachings related to the world and human, and general principles for harmonious living. The last group deals with spouse selection and human behaviour. Therefore, the teachings in the Lokahani change depending on the new the interpretation. The values of Lokahani are the tales employed in the text as an example to make Lanna people aware of the declination of both the world and human which is related to human's morality in the society. Since this teaching is a universal matter without time framework, teachings and tales in the Lokahani can be taken as teaching materials for moral and ethical instructions.

Keywords: Didactics, Lokahani, Lanna

บทนำ

วรรณกรรมคำสอน (Didactic Literature) เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อชี้นำการดำเนินชีวิตของสังคมผ่านการอบรมสั่งสอนและชี้แนะจริยธรรมแก่คนในสังคม อีกนัยหนึ่งวรรณกรรมคำสอนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการปกครองคนในสังคมให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบและแนวทางที่เหมาะสม

วรรณกรรมคำสอนในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่มักจะอิงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา นักปราชญ์และผู้มีปัญญาในทุกสังคมได้ปรับใช้หลักธรรมคำสอนเหล่านั้นให้เป็นแบบแผนสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุข

สำหรับวรรณกรรมคำสอนที่พบในเขตล้านนานั้นมีลักษณะที่ครอบคลุมเนื้อหาสำหรับสอนชนชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่กษัตริย์ หรือเจ้าเมือง พระราชวงศ์ ขุนนาง ไพร่ พระสงฆ์ เพื่อใช้ในการจัดระเบียบคนในสังคมล้านนามาตั้งแต่อดีต จากการศึกษางานวรรณกรรมคำสอนล้านนาของ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2557) ได้ศึกษาวรรณกรรมคำสอนของล้านนา จำนวน 17 เรื่อง วรรณกรรมคำสอนล้านนาล้วนมีคุณค่าเป็นที่นิยมและสะท้อนความคิดและภูมิปัญญาในแง่การสั่งสอนของคนล้านนาในอดีตได้เป็นอย่างดี แต่นอกจากวรรณกรรมคำสอนที่ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล ได้เลือกมาศึกษาแล้ว ยังมีวรรณกรรมคำสอนของล้านนาอีกหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่น่าสนใจและน่าจะเป็นที่นิยมใน อดีตเรื่อง “โลกหานี”

คำว่า “โลกหานี” ความหมายหมายตามรูปศัพท์เดิมในภาษาบาลีที่เกิดจากการประกอบศัพท์ภาษาบาลีสองคำคือ โลก (Loka), m. the word; the population กับคำว่า หานิ (hāni), f. decrease; loss; falling off (Buddhadatta, 1997, pp. 239, 309) โลกหานี จึงมีความหมายว่า การเสื่อมสิ้นของโลก

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวถึงชื่อ โลกหานี ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 12 ว่า หมายถึง ความเสื่อมของโลก ในตำราโบราณชื่อ โลกสมมติราช กำหนดไว้ว่า การกระทำที่ถือว่า ทำให้เกิดความเสื่อมดังกล่าว ตัวอย่างเช่น

- *เรือนสองหลังตั้งเยื้องกัน ไม่ดี*
- *สร้างประตูเรือนตรงกับที่นอน ประตูบ้านตรงกับประตูเรือน ไม่ดี*
- *ทำประตูเรือนตรงกึ่งกลางเรือน ไม่ดี*
- *เรือนสองห้องเจาะประตูให้ตรงกัน ไม่ดี*

(6076 หน้า ,2542 ,อุดม รุ่งเรืองศรี)

ข้อความข้างต้นจะเห็นว่า เนื้อหาของเรื่อง โลกหานี ที่อุดม รุ่งเรืองศรีพบนั้น มีลักษณะคล้ายกับ “ขืด” หรือข้อห้ามของล้านนา ข้อปฏิบัติส่วนใหญ่มักกล่าวถึงการตั้งบ้านเรือนในลักษณะที่ไม่ดี แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อสำรวจเนื้อหาในเอกสารใบลานเรื่องนี้ กลับพบว่าบางฉบับมีเนื้อหาต่างจากที่อุดม รุ่งเรืองศรีได้กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมธรรมไทย โดยเรื่องโลกหานีนั้นยังมีเนื้อหาในเชิงสั่งสอนมากกว่าเป็นข้อห้ามเรื่องการตั้งบ้านเรือน เช่น

...“ชายบ่ดีควรเอาหญิงเป็นเมียนั้น มี 5 คนช่างส่อผู้ 1 ใจบาปผู้ 1 คร้านฝ่ายการเรือน 1 ปากร้าย 1 ปากกล้า คางแข็ง 1 แม่นเอาก็บ่เป็นประโยชน์กับตนสักอันแล เป็นดั่งเทียวทางโจรนั้นแล

หญิงบ่ควรเอาชายเป็นผัวนั้นมี 5 จำพวก คนหยาบช้ากล้าแข็ง 1 คนใจบาป 1 คนพาลาหาประหยาบได้ 1 คนปากหมดลิ้นเกลี้ยง 1 ถงเหล้า 1 คนผู้หาศาสตร์ศิลป์บ่ได้ 1 หาข้าวของก็บ่ช่าง 1”...

(โลกหานีสอนประชาราษฎร์, หน้า 17–18)

ตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าเรื่องโลกหานีมิได้เป็นเพียงข้อห้ามเท่านั้น แต่บางฉบับยังมีเนื้อหาแบบเดียวกับวรรณกรรมคำสอนด้วย

ข้อสังเกตดังกล่าวทำให้น่าสนใจว่าเรื่องโลกหานีนั้นเดิมควรจะมีความหมายอย่างไร เนื้อเรื่องและชื่อเรื่องที่ปรากฏในใบลานนั้นมีความสอดคล้องกับเนื้อหาอย่างไร

จากการสำรวจเอกสารใบลานโบราณของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้พบว่าต้นฉบับเรื่องโลกหานีนี้มีจำนวนมากถึง 8 ฉบับ ไม่เพียงเท่านี้ ยังมีการสำรวจโดยนักวิชาการตะวันตก เช่น Harald Hundius และ David Wharton ที่ร่วมกันสำรวจเอกสารโบราณของล้านนาและลาวในวัดต่าง ๆ ภายใต้โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา (PNTMP) ร่วมกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบวรรณกรรมต้นฉบับเรื่องนี้ จำวน 5 ฉบับ

นอกจากรายงานการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคม ยังพบว่ามีการสำรวจโดยหน่วยงานอื่น ได้แก่ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO) ซึ่งมีนักวิชาการสำรวจพบวรรณกรรมเรื่องโลกหานี จำนวน 3 ฉบับ

ดังที่ได้กล่าว แสดงให้เห็นว่า เอกสารโบราณของล้านนาเรื่อง โลกหานี ได้รับความนิยมอย่างมากและแพร่กระจายตามวัดต่าง ๆ เกือบ ฉบับ 20 ทั้งในเขตเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่านและพะเยา

แม้ว่าจะพบต้นฉบับเรื่องโลกหานีเป็นจำนวนมากในล้านนา แต่กลับไม่มีการเอ่ยถึงวรรณกรรมเรื่องนี้ในหนังสือวรรณกรรมล้านนา ของอุดม รุ่งเรืองศรี (2546) และหนังสือนามานุกรมล้านนาที่นักวิชาการทางวรรณกรรมท้องถิ่นศึกษาร่วมกันเรียบเรียงขึ้น (ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ, 2554) นามานุกรมและวรรณกรรมล้านนานี้เป็นฐานข้อมูลวรรณกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งที่นักวิชาการใช้ในการศึกษาวรรณกรรมล้านนา จากข้อมูลดังกล่าวแสดงว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักและยังไม่มีการเผยแพร่ในวงวิชาการมากนัก

จากการศึกษาวิจัยวรรณกรรมคำสอนของล้านนาที่ผ่านมาพบว่า วรรณกรรมคำสอนของล้านนามีลักษณะเด่นด้านรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอน สะท้อนภูมิปัญญาและคุณค่าตัวตนของคนล้านนาผ่านวรรณกรรมคำสอนอีกด้วย

ด้วยเหตุที่เรื่องโลกหานีมีต้นฉบับใบลานแพร่หลายอย่างมาก แสดงว่าเรื่องนี้เคยมีความสำคัญในอดีต และเรื่องโลกหานีที่เป็นวรรณกรรมคำสอนนั้นยังไม่มีการปริวรรตหรือศึกษามาก่อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง โลกหานีในฐานะวรรณกรรมคำสอนของล้านนา โดยจะพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีการสอน บทบาทของวรรณกรรมคำสอนของล้านนาเรื่องนี้ เพื่อให้เข้าใจความสำคัญและคำสอนซึ่งสะท้อนตัวตน ความนึกคิดและโลกทัศน์ของคนล้านนาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้

ผลของการศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจเรื่องโลกหานีซึ่งเคยเป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนหมู่มาก และทำให้เข้าใจคำสอน ตลอดจนกลวิธีการสอน ที่สะท้อนถึงวิธีคิด แนวทางการดำเนินชีวิต และค่านิยมของสังคมล้านนาในอดีต นอกจากนี้ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์และแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมจากต้นฉบับตัวเขียน ซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และยังเป็นแนวทางต่อการศึกษาวรรณกรรมคำสอนเปรียบเทียบในกลุ่มไทอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาเนื้อหาคำสอนในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง โลกหานี
2. ศึกษาคุณค่าของคำสอนในเรื่องโลกหานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารลายลักษณ์ในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน ทำให้ต้องมีการสำรวจการแพร่กระจายของเอกสารโบราณเรื่องนี้ทั้งหมดทั้งหน่วยงานในกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ตลอดจนวัดต่าง ๆ เพื่อรวบรวมต้นฉบับแล้วนำเนื้อหามาเปรียบเทียบเพื่อจัดกลุ่มของสำนวนต่าง ๆ

จากการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า มีวรรณกรรมเรื่อง โลกหานี จำนวน 15 ฉบับ จาร/เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาล้านนา จากเอกสารทั้งหมดสามารถแบ่งตามแหล่งที่จัดเก็บเป็น 3 แห่ง คือ 1) เอกสารจากฐานข้อมูลเอกสารใบลานของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 8 ฉบับ 2) เอกสารจากโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา จำนวน 5 ฉบับ และ 3) เอกสารจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO) จำนวน 3 ฉบับ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อวรรณกรรมเรื่องโลกหานี จากฐานข้อมูลเอกสารใบลานของ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่	ชื่อ	ปีที่จาร	จำนวน	สถานที่
1	ตำนานโลกหานี	จ.ศ. 1284/ พ.ศ. 2465	13	วัดหลวง ต. หลวงเหนือ อ. งาว จ. ลำปาง
2	ตำนานโลกหานี	–	32	วัดแม่ตั๋ง ต. แม่พริก อ. แม่พริก จ. ลำปาง
3	ตำนานโลกหานี	–	22	วัดสันป่าข่อย อ. เมือง จ. เชียงใหม่
4	ตำนานโลกหานีคำสอนโบราณ	–	32	วัดเชียงมั่น อ. เมือง จ. เชียงใหม่
5	ตำนานโลกหานีศรีวิชัย	–	31	วัดสันป่าข่อย อ. เมือง จ. เชียงใหม่
6	โลกหานี	จ.ศ. 1296/ พ.ศ. 2447	47	วัดดอกเอื้อง อ. เมือง จ. เชียงใหม่
7	โลกหานีสอนประชาราษฎร์	จ.ศ. 1254/ พ.ศ. 2435	81	วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ. พะเยา

ตารางที่ 2 รายชื่อวรรณกรรมเรื่องโลกหานี จากฐานข้อมูลของโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา (PNTMP)

ที่	ชื่อ	ปีที่จาร	จำนวน	สถานที่
1	ตำนานโลกหาณี	พ.ศ. 2491	20	วัดพระธาตุหริภุญชัย อ. เมือง จ. ลำพูน
2	ตำนานโลกหาณี	–	54	วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ. พะเยา
3	โลกหาณี	จ.ศ. 1241	22	วัดมหาวัน อ. เมือง จ. ลำพูน
4	โลคหาณีสุภาษิต	จ.ศ. 1259	24	วัดศรีมงคล อ. ท่าวังผา จ. น่าน
5	โลกหานีคำสอน	–	38	วัดเชียงมั่น อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ตารางที่ 3 รายชื่อวรรณกรรมเรื่องโลกหานี จากฐานข้อมูลของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO)

ที่	ชื่อ	ปีที่จาร	จำนวน	สถานที่
1	ตำนานโลกหาณี	–	13	วัดบ้านโฮ่งหลวง อ. บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน
2	ตำนานโลคหาณี	จ.ศ. 1306	12	วัดป่าสักน้อย อ. สันกำแพง จ.เชียงใหม่
3	ตำนานโลกหาณี	–	14	วัดแม่คำน้ำลัด อ. แม่จัน จ. เชียงราย

การสำรวจของหลายหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศทำให้พบต้นฉบับเรื่องโลกหานีจำนวนไม่น้อย แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาเฉพาะฉบับที่มีเนื้อหาเป็นคำสอนเท่านั้น โดยจะปริวรรตเอกสารใบลาน ภาษาล้านนาให้เป็นภาษาไทยกลาง เพื่อเปรียบเทียบเนื้อหาในเบื้องต้น เรื่องโลกหานีที่เป็นเนื้อหานอกจากคำสอนนั้นจะนำมากล่าวถึงโดยสังเขป

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. สำรวจต้นฉบับใบลานเรื่องโลกหานีที่เก็บรักษาในสถานที่ต่าง ๆ เช่นหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยายาลัยเชียงใหม่ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ประจำประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และลงพื้นที่ตามวัดที่เก็บรักษาต้นฉบับเรื่อง เพื่อใช้สำหรับสอบทาน เพื่อประเมินค่าและจัดกลุ่มเอกสารตัวเขียนทั้งหมด

2. ทำสำเนาต้นฉบับเอกสารใบลานเรื่อง โลกหานี จากสถาบันการศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา (PNTMP) และสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO) ตลอดจนวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือ

3. นำสำเนาเอกสารใบลานที่ได้มา มาปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อเป็นเนื้อหาหลักในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้

4) รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนของล้านนา

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมตามหลักทางวรรณคดีศึกษา โดยจะมุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาคำสอน และวิเคราะห์คุณค่าคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง โลกหานี

ขั้นสรุปและอภิปรายผล

1. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

2. นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

1. เนื้อหาคำสอน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า คำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องโลกหานีสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ คำสอนเกี่ยวกับโลก คำสอนเกี่ยวกับหลักธรรม และคำสอนเกี่ยวกับโลกียะ

1) คำสอนเกี่ยวกับโลก

"โลก" ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องโลกหานีนี้ เป็นคำที่ได้ถูกนิยามความหมายไว้ชัดเจน กล่าวคือ เป็นโลกทางพระพุทธศาสนา ที่เกิดความเสื่อมเนื่องจากมนุษย์ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นโลกทางพระพุทธศาสนาที่กำลังเสื่อมถอยลงไปถึงวัน ตามคติความเชื่อของคนล้านนา ดังนั้นจึงต้องสร้างคำสอนเพื่อให้คนรับรู้และตระหนักในเรื่องการเสื่อมสลายของโลก กล่าวคือ โลกที่เราอาศัยอยู่นั้นย่อมมีการเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "โลก" ในความหมายทางพระพุทธศาสนา

โลกในเชิงพุทธศาสนา มีการเสื่อมสลายเช่นกัน เรียกว่า ปัญจอันตรธาน เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการเสื่อมสลายของพระศาสนาเมื่ออายุครบ 5000 ปี หลังจากนี้จะเป็นยุคของพระศรีอาริยเมตไตย อย่างไรก็ดี ในระหว่างห้าพันปีนี้ กลับเกิดเหตุการณ์หลายอย่างที่เร่งให้เกิดความเสื่อมเร็วขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงเกรงว่า หากศาสนาอายุไม่ครบถึงห้าพันปี จะไม่มียุคพระศรีอาริยเมตไตยเกิดขึ้น

การสร้างความตระหนักรู้ให้แก่คนในสังคมนั้น จำเป็นต้องสร้างตัวอย่าง เหตุการณ์นิทานที่เกี่ยวข้องกับความเสื่อมของโลกให้คนสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่าย ผู้เขียนต้องกล่าวถึงเรื่องความเสื่อมแห่งโลกให้ชัดเจนก่อน เพื่อให้ผู้ฟัง /ผู้อ่าน หรือคนในสังคมเห็นภาพที่ชัดมากขึ้น ลักษณะคำสอนที่พบในเรื่องนี้ จึงมักกล่าวถึงความผิดแปลกวิสัยของสังคม ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งบอกความหายนะของคน/โลก เช่น ต้นกล้วยเกิดเป็นหนาม ภายใจกลางเมืองมีแต่หญ้าปกคลุม คนแก่ได้นั่งอยู่หลังคนหนุ่ม วัดวาอารามกลายเป็นหนองน้ำ เป็นต้น นิมิตเหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่ผิดแปลกวิสัยของสังคมทั่วไป เกิดอาเพศ ทำให้เห็นว่า นิมิตหรือเหตุการณ์เหล่านี้หากเกิดขึ้นก็จะเกิดผลร้ายต่อสังคม ต่อคนในสังคมด้วย ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาความเสื่อมทั้งหลาย คือ การหมั่นทำบุญ รักษาศีล การประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในคองธรรมที่ดี

เนื้อวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ทำให้เห็นความวิบัติของโลกในปัจจุบันและอนาคต อันเกิดจากความเสื่อมของมนุษย์ในด้านศีลธรรม คำสอนพยายามทำให้คนเห็นภาพความน่ากลัวของความเสื่อม แล้วค่อยแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านี้

2) คำสอนหลักธรรม

หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลักที่ใช้ยึดเหนี่ยวของพระสงฆ์และคนทั่วไป คติความเชื่อปัญจอันตรธาน เมื่อพระศาสนาอายุครบ 5000 ปี สิ่งแรกที่จะเสื่อมหายไป คือ พระปริยัติ เป็นคำสอนหลักธรรม พระวินัยทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ดีพระศาสนายังถึงห้าพันปี หลักธรรมคำสอนกลับเลือนหายไปจากพุทธศาสนิกชน ดังนั้นความเสื่อมของโลกในเรื่องนี้จึงหมายรวมถึงความเสื่อมทางหลักธรรมคำสอนด้วย

ด้วยเหตุที่เรื่องโลกหานีเป็นวรรณกรรมที่พระภิกษุเป็นผู้แต่งและใช้สำหรับเทศน์ ดังนั้นจึงได้สอดแทรกคำสอนที่เป็นหลักธรรมไว้ด้วย พบเพียงสองหลักธรรม คือ อคติ 5 และหลักอปรินิยหาธรรม เรื่องอคติ 5 เป็นการปรับเปลี่ยนเนื้อหาหลักธรรมบางส่วนให้สอดคล้องกับเนื้อหาของนิทานอุทาหรณ์ที่นำมาประกอบการสอน ส่วนหลักธรรมชื่อ อปรินิยหาธรรม เป็นข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี 7 ข้อ แต่เดิมเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนชนชั้นปกครอง อย่างไรก็ดี หลักธรรมนี้สามารถประยุกต์ใช้กับบุคคลทั่วไปในสังคมได้

คำสอนเรื่องหลักธรรมทางศาสนามักปรากฏในต้นฉบับใบลานของทางล้านนา เนื่องด้วยปัจจัยด้านตัวผู้เขียนหรือผู้จาร เป็นคนที่อยู่ในบริบทแวดล้อมของพุทธศาสนา อันได้แก่ พระภิกษุ และผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว บุคคลทั้งสองเป็นผู้ผลิตงานเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อรับใช้สังคมล้านนา ดังนั้นคำสอนทั่วไปจึงมักเป็นเรื่องทางศาสนาเป็นหลัก คือ หมั่นทำบุญรักษาศีล 5 ศีล 8 เท่านั้น

3) คำสอนทางด้านโลกียะ

เนื้อหาคำสอนด้านนี้มุ่งเน้นการสอนผู้ครองเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสั่งสอนด้านความประพฤติของคน ลักษณะของคนประเภทต่าง ๆ เพื่อต้องการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ผู้วิจัยได้แบ่งคำสอนทั้งหมดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คำสอนเกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง และคำสอนด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน

คำสอนเกี่ยวกับคู่ครอง เป็นคำสอนที่มุ่งให้คนรู้จักเลือกคู่ครอง โดยเฉพาะการดูลักษณะพฤติกรรมของชาย–หญิงที่จะเป็นสามีภรรยากัน คำสอนเรื่องการหาคู่ครองเป็นคำสอนพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไปเพื่อเป็นการให้ความรู้เบื้องต้นของคนที่เตรียมตัวจะแต่งงาน

การแต่งงานถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดเผ่าพันธุ์ของตนเอง หากมองอีกนัยหนึ่ง เมื่อไม่มีการสืบเผ่าพันธุ์ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เข้าสู่ “หายนะ” ได้ด้วยเช่นกัน

สำหรับคำสอนด้านการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น คนในสังคมจำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี และไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้นคำสอนกลุ่มนี้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติโดยมักจะเป็นพฤติกรรมทั้งด้านดีและไม่ดี ในที่นี้ผู้เขียนแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พฤติกรรมที่ควรแสดงต่อผู้อื่น และพฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะของตนเอง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นการแสดงพฤติกรรมในกลุ่มสังคมที่ใหญ่ขึ้นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง คำสอนที่ปรากฏในเรื่องนี้มักจะกล่าวถึงพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของบุคคล ที่กระทำต่อบุคคลอื่น อย่างไรก็ดี คำสอนพฤติกรรมที่ดีนั้นปรากฏไม่มาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะวรรณกรรมคำสอนในเรื่องนี้ มักจะเห็นภาพด้านลบเพื่อเป็นอุทาหรณ์มากกว่าจะสอนข้อมูลเชิงบวกให้แก่คนในสังคม นอกจากนี้ เนื้อหาคำสอนที่เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคน กล่าวคือ เป็นพฤติกรรมที่เป็นคุณลักษณะของตนเอง มักมุ่งสอนให้คนปฏิบัติตามแล้วจะเกิดผลดีกับตนเอง โดยทั่วไปแล้วจะเป็นคำสอนที่บอกลักษณะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีโดยตรง เช่น ลักษณะของภรรยาที่ดี กล่าวว่า

> *“นางหญิงผู้ใดลุกก่อนผัวนอนลูนผัวปฏิบัติผัวตนด้วยน้ำอุ่นน้ำเย็น ด้วยที่นั่งที่นอนด้วยของเคี้ยวของกินบริโภคหื้อชอบใจผัวด้วยน้ำอาบ ปฏิบัติด้วยน้ำอาบ ปฏิบัติด้วยใต้ล่างกลางเรือน หื้อหมดใสดีงาม ปากคำใดบ่หื้อผิดใจ บ่หื้อทุกข์ใจหมองใจบ่ร้ายออกปากคำใดบ่หื้อท่านหันใจแม่นว่าเคียดก็หื้อมีคำอดดังนี้ บุคคลผู้ใดได้เป็นเมียนักแล บ่ห่อนทุกข์สักคาบแล”*
>
> (โลกหานีสอนประชาราษฎร์, หน้า 13–14)

ส่วนลักษณะพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น ตัวอย่างพฤติกรรมของผู้ชายที่ไม่ดี

> *“**หญิงดีบ่ควรเอาชายเป็นผัว**นั้นมี 5 จำพวก คนหยาบช้ากล้าแข็ง 1 คน ใจบาป 1 คนพาลาหาปฺรยา(ปัญญาบ่ได้ 1 คนปากหมดลิ้นเกลี้ยง 1 ถง(หลง)เหล้า 1 คนผู้หาศาสตร์ศิลป์บ่ได้ 1 หาข้าวของก็บ่ช่าง 1 หาคำรู้คำหล็วกบ่ได้ กระทำการก็เป็นอันคร้าน ฝูงนี้เอากันได้ก็บ่เป็นประโยชน์จักพาตนหื้อเป็นทุกข์บ่ตายแล”*
>
> (โลกหานีสอนประชาราษฎร์, หน้า 17–18)

นอกจากนี้เนื้อหาคำสอนแนวนี้จะไม่มีนิทานประกอบ ทั้งนี้เพราะคำสอนลักษณะนี้เน้นการปฏิบัติและมีการกล่าวโดยตรง จึงทำให้คำสอนชัดเจนมากขึ้น

2. คุณค่าคำสอน

โลกหานีเป็นวรรณกรรมคำสอนล้านนาเรื่องหนึ่งที่ทรงคุณค่า ทั้งเป็นแหล่งรวบรวมคำสอน คำตัดความ นิทานอุทาหรณ์ของล้านนาเอาไว้ เนื้อหาคำสอนเหล่านี้จึงมีคุณค่าต่อสังคมล้านนาอย่างยิ่ง

1) คำสอนเป็นสากล

สังคมทุกยุคสมัยมีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันคือ ความสงบสุข ความเจริญในสังคม ดังนั้นคำสอนที่สืบต่อกันมาจึงต้องเน้นไปสังคมเป็นหลัก หากสังคมนับถือศาสนาพุทธจึงผลิตคำสอนเพื่อสังคมสงบสุขภายใต้กรอบของพุทธศาสนานั่นเอง เรื่องโลกหานีมีเนื้อหาคำสอนที่สอดคล้องกับศาสนา อีกทั้งยังเป็นคำสอนที่อยู่เหลือกาลเวลา สามารถนำมาใช้ประยุกต์ได้ทุกยุคสมัย ดังเช่น การกล่าวถึงคำสอนเรื่องความวิบัติของโลกที่กำลังจะเกิดขึ้น ทำให้คนตระหนักถึงอันตรายของตน ดังนั้นจึงชี้แนวทางแก้ไขปัญหานั้น โดยการทำบุญรักษาศีลอยู่เป็นนิจ คำสอนในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อีกทั้งยังเป็นกรอบคิดตามแนวพุทธศาสนาที่จะต้องกระทำสิ่งเหล่านี้อยู่เสมอ

นอกจากนี้ คำสอนเกี่ยวกับผู้ครองยังเป็นคำสอนที่สามารถปรับใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากปัญหาที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยานั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตและยังคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในเรื่องโลกหานี จึงสามารถนำมาใช้สอนกับสามีภรรยา ผู้ชายผู้หญิง ในทุกยุคสมัย จึงอาจกล่าวได้ว่าคำสอนในเรื่องโลกหานีนี้เป็นคำสอนที่สามารถใช้ได้ทุกยุคสมัย

2) สาระทางโลกและทางธรรมสอดคล้องกับโลกทัศน์ของล้านนา

วรรณกรรมเรื่องโลกหานีนั้นมีการสร้างสรรค์ตัวบทวรรณกรรมขึ้นมาใหม่ โดยยังคงกรอบแนวคิดเดิมตามชื่อเรื่อง ดังนั้นโลกหานีจึงเป็นวรรณกรรมกึ่งคำสอนที่รวบรวมทั้งเรื่องเล่า นิทานที่สะท้อนความหายนะของสังคมและคำสอนที่ใช้สำหรับสอนบุคคลทั่วไป

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบคิดเรื่องความเสื่อมของพระพุทธศาสนา จึงได้มีการสืบทอดคติความเชื่อนี้ในหลากหลายแบบ คนล้านนาจึงมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่ทำให้คนตระหนักรู้ถึงความหายนะที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้า และพร้อมที่จะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ดังนั้นจึงเกิดการสร้างสรรค์ตัวบทวรรณกรรมคำสอนเรื่องโลกหานีขึ้น เพื่อตอกย้ำความคิดเรื่องความเสื่อมแห่งโลก รูปแบบการสร้างสรรค์

วรรณกรรมมีทั้งการคัดเลือกวรรณกรรมคำสอนอื่นเข้ามารวมเข้าไว้ นอกจากนี้ยังมีการซ้ำและการขยายเนื้อหาคำสอนขึ้น ทั้งนี้เพื่อตอกย้ำคำสอนให้ผู้อ่าน ผู้ฟังเข้าใจมากขึ้น

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของโลกหานีแล้วพบว่าเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเลื่อนไหลมาจาก “ความเสื่อมของโลก” ดังนั้นเนื้อหาคำสอนที่เพิ่มเติมเข้ามาในภายหลังนั้น มักเป็นคำสอนที่ตัดต่อ ดัดแปลงมาจากวรรณกรรมล้านนาเรื่องอื่น ดังเช่น วรรณกรรมคำสอนเรื่องเจี้ยเทียมคลอง และคดีโลกคดีธัมม์ เป็นต้น จึงทำให้เนื้อคำสอนในเรื่องโลกหานีนั้นไม่โดนเด่นเท่าที่ควร อย่างไรก็ดี คุณค่าของเนื้อหาคำสอนที่หลากหลายทำให้เห็นว่า เรื่องโลกหานียังคงอัตลักษณ์ของ “โลกหานี” ไว้อยู่

3) การนำคำสอนมาผลิตสื่อสำหรับกาเรียนการสอน

วรรณกรรมคำสอนบางคำสอนจำเป็นต้องมีนิทานอุทาหรณ์เป็นตัวอย่าง เพื่อให้ผู้ฟังและผู้อ่าน สามารถเข้าใจคำสอนนั้นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น เรื่องโลกหานีได้รวบรวมนิทานเรื่องเล่าไว้หลายเรื่องเพื่อประกอบกับคำสอน และคำตัด (คำตัดสินความ)

การปรับเปลี่ยนรายละเอียดในวรรณกรรมเป็นเรื่องทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงวรรณกรรมนิทาน ทั้งนี้เมื่อวรรณกรรมเรื่องหนึ่งกระจายไปสู่ที่วัฒนธรรมหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นเมื่อนิทานอุทาหรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการตัดสินความ นัยหนึ่งก็สามารถสอดแทรกเนื้อหาคำสอน จนสามารถปรับให้กลายเป็นนิทานคำสอนได้ อาจสรุปได้ว่า เรื่องโลกหานีจึงเป็นแหล่งรวบรวมนิทานคำสอนอีกแห่งหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่า เนื้อหานิทานคำสอนในวรรณกรรมเรื่องนี้ สามารถนำไปพัฒนาเป็นสื่อนิทานคำสอน เพื่อใช้สำหรับการเรียนการสอนได้

คำสอนจากเรื่องโลกหานีเป็นคำสอนที่ขยายเนื้อหาจากวรรณกรรมที่กล่าวถึงความเสื่อมสลายของโลก ดังนั้นคำสอนจึงเป็นเรื่องสากลที่ไม่ขึ้นอยู่กับยุคสมัย และใช้สอนเรื่องความประพฤติปฏิบัติเพื่อความสงบของการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยใช้นิทานอุทาหรณ์เป็นตัวอย่างตระหนักเรื่องความเสื่อมของโลกทั้งเชิงกายภาพและความเสื่อมของมนุษย์ และเรื่องโลกหานียังมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมล้านนาเรื่องหนึ่งที่สะท้อนความคิดและโลกทัศน์ของคนล้านนาเรื่องความเสื่อมแห่งโลก นอกจากนี้สาระสำคัญของเรื่องนี้ยังสามารถนำคำสอนและนิทานอุทาหรณ์มาผลิตเป็นสื่อการเรียนการสอนเพื่อสอนศีลธรรมจริยธรรมได้อย่างดี อีกทั้งยังมีคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนในฐานะวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาด้วย

อภิปราย และสรุปผล

การศึกษาทั้งหมดทำให้ผู้วิจัยยังพบว่าเรื่องโลกหานีมีเนื้อความต่างไปจากคำอธิบายที่อยู่ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 12, 2542) และฉบับที่มีการเผยแพร่มาก่อนหน้านี้ (สถาบันวิจัยสังคม, 2523) มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องขืด หรือข้อที่ไม่ควรปฏิบัติของล้านนา งานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นการขยายขอบเขตความรู้ของเรื่องโลกหานีให้กว้างขวางออกไป และเป็นการใช้ต้นฉบับปฐมภูมิในการศึกษาซึ่งจะเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาจากต้นฉบับใบลาน

สำหรับเนื้อหาของเรื่องโลกหานีนั้นผู้วิจัยพบว่ายังสอดคล้องกับวรรณกรรมคำสอนอื่น ๆ ของล้านนาที่เคยมีผู้ศึกษามาก่อนหน้านี้ เช่น งานของทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล (2557) และงานของพระมหาจิตรการ์ก หัวนา (2546) ทั้งในแง่ที่แสดงคุณค่าในด้านศีลธรรมจรรยาที่พึงประสงค์ต่อสังคมล้านนา และยังสะท้อนโลกทัศน์ความเชื่อของชาวล้านนาอีกด้วย

นอกจากนี้การใช้นิทานซ้อนเป็นสื่อที่สอนจริยธรรมยังมีลักษณะเดียวกับงานอุทาหรณ์ประเภทนิทานซ้อนนิทานที่พบในล้านนา ทั้งในรูปแบบของชาดกท้องถิ่นและเรื่องท้องถิ่น เช่น เรื่องเฉลียวฉลาด (นิรมล เกิดมงคล, 2542) ที่ใช้วิธีการเล่าเรื่องเพื่อให้ชวนติดตามและมีแง่คิดสอนใจ โดยเรื่องโลกหานียังใช้การรวมเรื่องจากการตัดสินความที่ปรากฏในมโหสถชาดกมาเป็นตัวอย่างในการสอน ซึ่งผลการศึกษานี้ก็สอดคล้องกับการศึกษาของ Andrew Huxley (1997) ที่พบว่าเรื่องมโหสถเป็นแบบอย่างการตัดสินความในท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้แสดงว่าเรื่องล้านนาในอดีตใช้แนวคิดที่พิเศษคือการรวมทั้งคดีธรรมทางโลกและทางธรรมเพื่อเป็นตัวอย่างและบทบัญญัติที่ดีของสังคม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วย ความกรุณาของรองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์สยาม ภัทรานุประวัติที่ช่วยแนะนำหนังสือและแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในด้านคลังข้อมูลล้านนาอันทรงคุณค่า นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณคณะศิลปศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. 2560 มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ได้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณครูอาจารย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

เอกสารต้นฉบับใบลาน

1) ต้นฉบับที่อยู่ในข้อมูลใบลานของสถาบันวิจัยสังคม

1. ตำนานโลกหานี วัดหลวง ตำบลหลวงเหนือ อำเภองาว จังหวัดลำปาง หมายเลข 11 094 81 070–068
2. โลกหานี วัดแม่ตั๋ง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง หมายเลข 01 092 08N 060–062
3. ตำนานโลกหานี วัดสันป่าข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข 01 020 78N 095–097
4. โลกหานีคำสอนโบราณ วัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข 091–089 04 001 78
5. ตำนานโลกหานีศรีวิชัย วัดสันป่าข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข 01 020 78N 095–097
6. โลกหานี วัดดอกเอื้อง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข 01 011 7N 036–036
7. ตำนานโลกหานีสอนประชาราษฎร์ วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา หมายเลข 80 01 043H 044–044

2) ต้นฉบับที่อยู่ในฐานข้อมูลของโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา (PNTMP)

1. ตำนานโลกหาณี วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ไม่ปรากฏหมายเลข)
2. ตำนานโลกหาณี วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา หมายเลข พย 010800500
3. โลกหาณี วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ไม่ปรากฏหมายเลข)
4. โลคหาณีสุภาษิต วัดศรีมงคล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน หมายเลข นน 030800100
5. โลกหานีคำสอน วัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หมายลข ชม 010800401

3) สำเนาต้นฉบับที่อยู่ในฐานข้อมูลของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO)

1. ตำนานโลกหาณี วัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน หมายเลข 034_006
2. ตำนานโลคหาณี วัดป่าสักน้อย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลข 002_025
3. ตำนานโลกหาณี วัดแม่คำน้ำลัด อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย หมายเลข 034_006

เอกสารอ้างอิง

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). *วรรณกรรมคำสอนของล้านนา: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิรมล เกิดมงคล. (2542). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องเฉลียวฉลาด ฉบับล้านนา*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ภาษาและวรรณกรรมล้านนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. บรรณาธิการ. (2554). *นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พระมหาจิตรการก์ หัวนา. (2546). *การวิเคราะห์ปู่เถ้าสอนหลานฉบับล้านนา*. วิทยานิพนธ์ ศศ. ม. ภาษาและวรรณกรรมล้านนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

สถาบันวิจัยสังคม. (2523). *โลกสมมติราช (ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกเรือน)*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2542). "*โลกหานี*" ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 12*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

Buddhadatta Mahathera, A. P. (1968). *Concise Pali– English Dictionary*. Colombo: The Colombo Apothecaries.

Buddhadatta, A .P) .1997. *A concise of Pali–English Dictionary* .Delhi :Motilal Banarsidass.

Huxley, Andrew. (1997). *'The Traditions of Mahosadha'*: Legal Reasoning from Northern *Thailand' Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London,* 60(2), 315–326.